

Uchwała z dnia 17 czerwca 2005 r., III CZP 26/05

Sędzia SN Henryk Pietrkowski (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Tadeusz Domińczyk

Sędzia SN Zbigniew Strus

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa syndyka masy upadłości "P.", sp. z o.o. w upadłości w P. przeciwko Kredyt Bank S.A. w W., I Oddziałowi w R. o zapłatę, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 17 czerwca 2005 r., przy udziale Prokuratora Prokuratury Krajowej Iwony Kaszczyszyn, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Rzeszowie postanowieniem z dnia 10 lutego 2005 r.:

"Czy zasada prekluzji procesowej w zakresie zgłaszania twierdzeń, zarzutów i dowodów na ich poparcie przewidziana w art. 479¹² § 1 k.p.c. oraz art. 381 k.p.c. dotyczy również zarzutu bezwzględnej nieważności czynności prawnej (art. 58 § 1 k.c.) i wniosków dowodowych na jej potwierdzenie?"

podjął uchwałę:

Sąd ma obowiązek wziąć pod uwagę w każdym stanie sprawy nieważność czynności prawnej (art. 58 § 1 k.c.), jednak tylko na podstawie materiału zgromadzonego zgodnie z regułami wskazanymi w art. 479¹² § 1 i art. 381 k.p.c.

Uzasadnienie

Przedstawione przez Sąd Okręgowy w Rzeszowie do rozstrzygnięcia na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. zagadnienie prawne powstało na tle przepisów dotyczących reguł przedstawiania w sprawie gospodarczej materiału procesowego w sądach pierwszej instancji i drugiej instancji (art. 479¹² § 1 i art. 381 k.p.c.). Sąd Okręgowy, rozpoznając apelację od wyroku oddalającego powództwo, powziął wątpliwość, czy reguły przyjęte w tych przepisach nie stoją na przeszkodzie uwzględnieniu przez sąd drugiej instancji nowych faktów i dowodów, powołanych po

raz pierwszy przez powoda w apelacji, w sytuacji, w której zmierzają one do wykazania nieważności oświadczenia woli o potrąceniu przez pozwanego przysługującej mu wierzytelności z wierzytelnością powoda, dochodzoną w powództwie. Sąd Okręgowy podniósł, że wnioski dowodowe zgłoszone przez powoda w apelacji zmierzają do wykazania, że złożone przez pozwanego oświadczenie woli o potrąceniu wierzytelności jest bezwzględnie nieważne w rozumieniu art. 58 § 1 k.c. z powodu naruszenia art. 93 ust. 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665 ze zm.) w związku z art. 505 pkt 4 k.c. oraz art. 80 ust. 1 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 110, poz. 968 ze zm.). Zaznaczył, że zgromadzony w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji materiał nie pozwalał na rozważenie z urzędu ważności złożonego przez pozwanego oświadczenia o potrąceniu w aspekcie przytoczonym przez powoda w apelacji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przedstawione do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne dotyka trzech kwestii, których Sąd Okręgowy wyraźnie od siebie nie oddzielił, a mianowicie, jakie znaczenie w sprawach gospodarczych ma prekluzja procesowa przewidziana w art. 479¹² § 1 k.p.c. dla gromadzenia materiału procesowego pochodzącego od powoda, czy z punktu widzenia reguł prekluzji procesowej ma znaczenie okoliczność, że spóźnione twierdzenia i dowody na ich poparcie dotyczą ewentualnej nieważności czynności prawnej, zwłaszcza że nieważność taką sąd bierze pod uwagę z urzędu w każdym stanie sprawy, wreszcie, jakie są relacje między art. 479¹² § 1 a art. 381 k.p.c.

Artykuł 479¹² § 1 k.p.c. jest przejawem systemu prekluzji, który obok systemu dyskrecjonalnej władzy sędziego służy realizacji zasady koncentracji materiału procesowego. Charakteryzuje się tym, że prawo procesowe nakłada na strony ciężar podania sądowi znanych im faktów, dowodów i zarzutów w określonym terminie pod rygorem utraty prawa ich późniejszego powoływania. Niepowołane w terminie fakty, dowody lub zarzuty podlegają prekluzji. Do rygorów systemu prekluzyjnego należy także wymaganie, aby strony podały od razu wszystkie znane im fakty, dowody lub zarzuty, choćby nawet w postaci twierdzeń lub zarzutów ewentualnych, a więc przytoczonych tylko na wypadek, gdyby zarzuty zgłoszone w pierwszej kolejności nie zostały uwzględnione. System prekluzji ze względu na

surowe konsekwencje uzupełniony jest elementami dyskrecjonalnej władzy sędziego, pozwalającej na przyjęcie i rozpoznanie spóźnionych twierdzeń o faktach, a także wniosków dowodowych i zarzutów, jeżeli strona nie mogła przedstawić ich wcześniej albo potrzeba ich przedstawienia powstała później. System prekluzji oraz dyskrecjonalnej władzy sędziego znajduje urzeczywistnienie zwłaszcza w tych sprawach, które ze względu na swój charakter wymagają podwyższonej sprawności postępowania, a także w sprawach, w których strony reprezentowane są przez zawodowych pełnomocników (art. 479¹² § 1, art. 479¹⁴ § 2, art. 495 § 3, art. 505⁵, 207 § 3 k.p.c.).

System ten – jak zauważył Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 17 lutego 2004 r., III CZP 115/03 (OSNC 2005, nr 5, poz. 77) – nie ogranicza dojścia do prawdy oraz prawa stron do obrony. W sposób wprowadzając rygorystyczny, ale uzasadniony istotą i celami procesu sądowego, określa on jedynie ramy czasowe, w których pozwany powinien przedstawić wszystkie środki obrony. W uchwale tej Sąd Najwyższy zaznaczył, że wynikająca z systemu prekluzji utrata prawa powoływania twierdzeń, zarzutów i dowodów następuje bez względu na ich znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Zdaniem Sądu Najwyższego w składzie rozstrzygającym przedstawione zagadnienie, stanowisko to – w odniesieniu do zarzutów, które mogą mieć charakter zarówno formalny jak i merytoryczny – należy rozumieć w ten sposób, że art. 479¹² § 1 k.p.c. ma na względzie zarzuty co do okoliczności, których sąd nie bierze pod uwagę z urzędu, a dla których żaden inny przepis nie określa terminu końcowego ich podniesienia. Innymi słowy, art. 479¹² § 1 k.p.c. nie dotyczy sytuacji, w której zarzut miałby odnosić się do okoliczności i tak branej pod uwagę z urzędu.

Sytuacja taka ma miejsce w odniesieniu do nieważności czynności prawnej, której cechą jest m.in. to, że sąd bierze ją pod uwagę z urzędu w każdym stanie sprawy. Należy jednak podkreślić, że powód, powołując się na nieważność czynności prawnej, może przytoczyć jedynie te okoliczności faktyczne i przedstawić te wnioski dowodowe, które zgłosił zgodnie z założeniami systemu prekluzji (art. 479¹² § 1 k.p.c.). W prezentowanym stanowisku odnaleźć można analogię z poglądami, które legły u podstaw uchwały Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 2004 r., III CZP 28/04 (OSNC 2005, nr 4, poz. 63), zgodnie z którą w postępowaniu w sprawach gospodarczych powództwo wzajemne może być wytoczone w terminie określonym w art. 204 § 1 k.p.c., nie można go jednak skutecznie oprzeć na twierdzeniach, zarzutach i dowodach, które uległy prekluzji na podstawie art. 479¹⁴

§ 2 k.p.c., a także wyroku z dnia 19 stycznia 2005 r., I CK 410/04 (OSNC 2006, nr 1, poz. 7), w którym Sąd Najwyższy stwierdził, że w postępowaniu w sprawach gospodarczych niepowołanie w odpowiedzi na pozew zarzutów i twierdzeń mających znaczenie dla oceny legitymacji czynnej, pozbawia pozwanego prawa zgłaszania w tym zakresie zarzutów w toku postępowania.

Wskazując na relacje zachodzące między art. 479¹² § 1 a art. 381 k.p.c. przede wszystkim zauważyć należy, że art. 381 k.p.c. nie należy do systemu prekluzji, lecz jest przejawem dyskrecjonalnej władzy sędziego. Przepis art. 479¹² § 1 k.p.c. obowiązuje w sprawach gospodarczych w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, natomiast art. 381 k.p.c. dotyczy tzw. nowości w postępowaniu apelacyjnym. Wynika z niego, że sąd rozpoznający apelację może pominąć nowe fakty i dowody, jeżeli strona mogła je powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, chyba że potrzeba powołania wynikła później. Należy zauważyć, że art. 381 k.p.c. dotyczy jedynie twierdzeń faktycznych, nie zaś twierdzeń dotyczących prawnego znaczenia faktów, już wcześniej powołanych lub wynikających z materiału dowodowego zebranego w sprawie (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 1936 r., C I 2534/35, Zb.Urz. 1937, poz. 134).

Rozwijając tę myśl stwierdzić należy, że podnoszenie po raz pierwszy w postępowaniu apelacyjnym zarzutów merytorycznych opartych na pewnym stanie faktycznym jest dopuszczalne o tyle, o ile ich uzasadnienie mieści się w granicach stanu faktycznego ustalonego w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji lub może być oparte na nowych faktach i dowodach dopuszczalnych w postępowaniu przed sądem apelacyjnym. Jako przykład wskazać należy zarzut przedawnienia, który opiera się na określonym stanie faktycznym i jest z nim związany. Na gruncie art. 381 k.p.c. przyjąć należy, że jeżeli materiał faktyczny i dowodowy został zgromadzony w sposób wyczerpujący, a zarzutu przedawnienia strona nie podniosła przed sądem pierwszej instancji, to nie ma żadnych przeszkód do zgłoszenia tego zarzutu dopiero w postępowaniu apelacyjnym. Zagadnienie to zupełnie inaczej zostanie ocenione w sytuacji, w której materiał zebrany w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji nie jest pełny i strona występująca z zarzutem przedawnienia popiera go nowymi faktami i dowodami. Uwzględnienie tego zarzutu będzie wówczas uzależnione od dopuszczalności nowych faktów i dowodów w postępowaniu apelacyjnym.

Korelacja art. 479¹² § 1 i art. 381 k.p.c. wywołuje ten skutek, że sąd w postępowaniu apelacyjnym, rozpatrując kwestię, czy dopuścić nowe fakty i dowody, niepowołane w sądzie pierwszej instancji, musi respektować skutki działania art. 479¹² § 1 k.p.c. w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. Innymi słowy, w postępowaniu przed sądem drugiej instancji w odniesieniu jedynie do faktów i dowodów, które nie uległy prekluzji na podstawie art. 479¹² § 1 k.p.c., sąd drugiej instancji może stosować art. 381 k.p.c. Reguły te mają zastosowanie do sytuacji, w której przed sądem drugiej instancji staje kwestia oceny nieważności czynności prawnej. Oznacza to, że jeżeli na rzecz tezy, iż czynność prawna jest dotknięta nieważnością, powód podnosi w apelacji nowe fakty i dowody, których nie powołał w pierwszej instancji, to sąd drugiej instancji nie może uwzględnić tych faktów i dowodów, które uległy prekluzji na podstawie art. 479¹² § 1 k.p.c. Stosowanie uprawnienia przewidzianego w art. 381 k.p.c. wchodzi zatem w rachubę tylko co do faktów i dowodów, które nie uległy takiej prekluzji w pierwszej instancji.

Z przedstawionych względów należało podjąć uchwałę stwierdzającą, że sąd ma obowiązek wziąć pod uwagę w każdym stanie sprawy nieważność czynności prawnej (art. 58 § 1 k.c.), jednak tylko na podstawie materiału zgromadzonego zgodnie z regułami wskazanymi w art. 479¹² § 1 i art. 381 k.p.c. (art. 390 § 1 k.p.c.).